

memorii | jurnale | biografii

De aceeași autoare, la Humanitas: *Brâncuși contra SUA* (2026); *Sfântul nr. 6* (2025); *101 cărți în 101 minicronici* (2025); *Delicioasa poveste a cozonacului românesc* (2024); *Englezul din Gara de Nord. După o poveste adevărată* (2023); *Singur. Viața lui Mihail Sebastian* (2022); *Nepovestitele iubiri. 7 minibiografii sentimentale* (2021); *Seducătorul domn Nae. Viața lui Nae Ionescu* (2020); *Regele și Dudaia. Carol II și Elena Lupescu dincolo de bârfe și clișee* (2019); *Noaptea Patriarhului* (2019, ed. a doua), *Tăierea fecioarelor* (2018, ed. a doua); *Ei mă consideră făcător de minuni. Viața lui Arsenie Boca* (2018); *Mistica rugăciunii și a revolverului. Viața lui Corneliu Zelea Codreanu* (2017); *Mihai I, ultimul rege al românilor* (2016); *Regina Maria. Ultima dorință* (2015); *Spovedanie la Tanacu* (2006; piesă de teatru în regia lui Andrei Șerban, cu premiera la New York în 2007, și film premiat la Cannes în 2012, în regia lui Cristian Mungiu, cu titlul *După dealuri*).

Între 1995 și 2008, Tatiana Niculescu a fost redactor și realizator de programe, iar apoi redactor-șef la secția română a postului de radio BBC World Service, la Londra și București. Este membră a Uniunii Scriitorilor din România și a Pen Club România.

TATIANA
NICULESCU

Viețile și morțile lui
**CONSTANTIN
NOICA**

HUMANITAS

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Master Print Super Offset

© HUMANITAS, 2026

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Niculescu, Tatiana

Viețile și morțile lui Constantin Noica / Tatiana Niculescu. –

București: Humanitas, 2026

ISBN 978-973-50-9177-4

929

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

Trebuie să ai în tine încă haos, spre-a da
născare unei stele dansatoare.

— Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*

Fiul de împărat nu vrea și de altfel nu mai
poate, „născut“ cum este sub semnul ființei, să
intre în ceea ce doar se rotește, în rotitor. El
este în altă ordine, în cea a rostitorului, unde
viețile și lucrurile se rostesc mai adânc și mai
bine. — C. Noica, interpretare a basmului
Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte

De la un anumit nivel, un creator iese din
propria sa biografie. Va fi o problemă pentru
biograful meu, dacă voi avea unul, și este o
problemă pentru propria mea conștiință...
— C. Noica, ACNSAS, dosar SIE, nr. 4862, vol. II

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	9
Subterana	11
Rădăcini balcanice, vis aristocratic	16
„La 18 ani îmi citisem Kant-ul“	31
O căsătorie neconvențională	39
În răspăr cu generația lui	50
Febra ideii	57
Teribilism juvenil și etic pur	62
Trezirea individului în iureșul maselor	66
Manifestul unei generații	73
„A nu adera la nimic...“	78
Între Cioran și Descartes	86
„Înfricoșător de bun“	97
Referent la Institutul Român de la Berlin. Cursul lui Heidegger	119
Translator necombatant	130
Cultura ca sport al spiritului	135
Eliberare de îndatoriri și proprietăți. De vorbă cu Goethe și Hegel	145
Povestindu-l pe Hegel, mușcând dintr-un măr...	157
Prietenul de departe	168
Cazul Pasternak. Arestarea	176
Haosul rațiunii ca metodă de lucru	186
Zorii suveranismului. Grațierea	204
„Gustul frivolității“	220

„Cu gândul la alți cărturari, aflați sub alt cer...”	231
Rafail	240
Celălalt Rafail	249
Revederea. Duiosie și stupoare	256
„Ai fi putut să păstrezi tăcerea...”	271
La școala lui Pygmalion	278
Băcanul	289
Despărțirea de maestru	304
Mitul pustnicului înțelept	316
Bizon și căprioară	324
Izbânda	334
Epilog	347
<i>Sursele ilustrațiilor</i>	355

Mulțumiri

Le datorez mulțumiri și recunoștință tuturor celor care m-au ajutat și încurajat să duc la capăt această carte: lui Gabriel Liiceanu, care a avut ideea acestei biografii critice și mi-a pus la dispoziție scrisori inedite și fotografii din arhiva sa particulară; editorului operelor complete ale lui Constantin Noica, Grigore Vida, care mi-a permis accesul la copia digitalizată a dosarelor ACNSAS și mi-a fost alături oricând am avut nevoie de lămuriri privind scrierile și viața lui Noica. Fără el și fără Mona Antohi, redactor dedicat și entuziast, căreia îi mulțumesc pentru răbdarea infinită pe care a avut-o cu mine și pentru discernământul ei editorial, această carte nu ar fi fost posibilă. Îi mulțumesc lui Costică Brădățan, care a citit textul într-o primă variantă și a făcut subtile observații stilistice și de conținut, și lui Vlad Russo, care a revăzut textul final. Le datorez, de asemenea, mulțumiri lui Cătălin Cioabă, care a citit prima variantă și mi-a dat sugestii utile, furnizându-mi și fotografii recent descoperite, precum și Cristinei Cioabă și Oanei Bârna, care citesc tot ce scriu. Mulțumiri Lidiei Bodea și lui Radu Gârmacea, pentru sprijinul acordat acestui proiect. Prelucrarea fotografiilor, unele vechi și deteriorate, a fost făcută de Dan Dulgheru, căruia îi mulțumesc. În fine, nici textul, nici fotografiile nu puteau ajunge să iasă de sub tipar fără veghea luminoasă, profesionalismul și competența Manuelei Măxineanu.

Orice erori sau stângăcii îmi aparțin exclusiv.

Subterana

E luna noiembrie a anului 1987. În România sunt vremuri întunecate, de lipsuri și frică. Lumea stă la cozi ore în șir, rabdă de foame și de frig, îndură întreruperi zilnice ale curentului electric și căldurii. De ani de zile, nomenclatura de partid se aprovizionează cu mărfuri occidentale din belșug, de la magazine speciale, cu circuit închis, în timp ce populația țării e supusă unui regim de viață în care rezistența biologică are, ca reflexe sociale, „descurcă-reala“ și duplicitatea. Bunurile esențiale se procură cu greu de pe piața neagră, vast năvod nevăzut al corupției în toate instituțiile de stat.

Seara, adesea la lumina lămpilor cu gaz sau a lumânărilor de ceară, în bucătării, unde e mai cald, ori de sub plapumă, se ascultă, pe furiș, printre bruiaje, Radio Europa Liberă. Un serial radiofonic anume captează ascultătorii: se difuzează fragmente din *Orizonturi roșii*, cartea generalului Pacepa, fost șef adjunct al Departamentului de Informații Externe și consilier personal al lui Nicolae Ceaușescu, fugit în SUA cu aproape zece ani în urmă.

De la același post de radio se află că, pe la mijlocul lunii, la Brașov a avut loc o revoltă a muncitorilor, care au devastat sediile Partidului Comunist strigând „Vrem lumină și căldură!“, „Vrem mâncare și căldură!“, „Vrem pâine fără cartelă!“, „Jos dictatura!“. În centrul orașului, manifestații au

incendiat documente de propagandă, afișe și tablouri cu chipul lui Nicolae Ceaușescu. Securitatea și armata au fost imediat mobilizate. Mașini blindate, milițieni cu câini și soldați cu pistoale cu gaze lacrimogene i-au împrăștiat pe muncitori. Sute de protestatari au fost arestați, interogați și torturați. În jur de o sută urmau să fie condamnați. Versiunea oficială a evenimentelor era că autoritățile se confruntau cu cazuri răzlețe de huliganism.

La vreo 200 de kilometri de Brașov și 60 de kilometri de Sibiu, într-o cabană păraginită din stațiunea Păltiniș, care aparține Organizației Județene de Turism, locuiește cu chirie, o bună parte din an, într-o cameră în care abia încap două paturi de o persoană, o masă, un scaun, un cuier și o chiuvetă, un bărbat de 78 de ani, vizitat periodic de o mulțime de tineri din toată țara. E socotit un înțelept al națiunii. E supravegheat, de peste 20 de ani, de oamenii Securității, care folosesc un întreg arsenal de urmărire: agenți, informatori, dactilografe, „punere în filaj“, „tehnici operative“ de înregistrare, interceptarea corespondenței. În dosarele secrete, a primit, de-a lungul timpului, mai multe nume de cod: Nicopol Cornel, Nica Dan, Platon, Aristotel, Năstăsescu..., „fiind lucrat alternativ de mai multe unități“¹. De doi ani, a devenit „obiectivul Filozofului“. Se zvonește că va înființa o „Școală de filozofie“ patronată de Nicu Ceaușescu, prim-secretar al județului Sibiu, care începuse să-i citească scrierile.²

„Filozoful“ e în stare să creadă că l-ar putea câștiga și pe fiul dictatorului de partea culturii, cum încerca să facă de două decenii cu ofițerii de Securitate cu care avea de-a face. Constantin Noica caută mai cu seamă tineri de excepție și-i îndeamnă să studieze limbile clasice și marile

1. ACNSAS, dosar I 73017, vol. I, f. 4.

2. Informația apare în interviul lui Adrian Marino cu Șerban Madgearu, în *Cotidianul*, 19 martie 1992.

cărți ale literaturii universale, convins, din proprie experiență, că numai prin cultură se pot îndura cu seninătate greutățile vieții.

Transcrierea zilnică a înregistrărilor secrete se încheie, de obicei, cu cuvintele-standard „noaptea a fost liniște“. Pe 25 noiembrie, noaptea a fost liniște, dar, cu două zile înainte, de la microfonul Europei Libere, un român din exil, Virgil Ierunca, îl acuzase din nou pe Noica de complicitate cu regimul politic din România, din pricina unei „Scrisori către un intelectual din Occident“, prefața sa la volumul *Modelul cultural european*.¹

Înainte să mijească de ziuă, tresărind între somn și trezie, Bătrânului, cum îi spun apropiații, i se pare că aude în încăperea un șoarece. Sau, cel puțin, aceasta e anecdota pe care o va istorisi ulterior. Cu câteva luni în urmă, evocase, într-o discuție, un personaj literar trezit în toiul nopții de un ronțăit de șoarece: pe acela îl rodea, de fapt, conștiința.² O neliniște asemănătoare, strecurată între realitate și fantasmă, iată că îl vizita și pe el.

Personajul nenumit, dar potrivit cu această alegorie a căinței, trimite, pesemne, la omul din subterană al lui Dostoievski. Funcționarul fără nume din nuvela *Însemnări din subterană* trăiește retras în ungherul lui dintr-un cartier mărginaș al Petersburgului – „cel mai abstract și premeditat oraș de pe globul pământesc“³. Ungherul din nuvelă și ungherul lui Constantin Noica de la Păltiniș sunt locuri ale retragerii din tumultul vieții, metafore ale

1. Prefața la *Modelul cultural european*, publicată în revista *Viața românească* din 7 iulie 1987, a fost comentată pe 23 octombrie la Europa Liberă.

2. Vezi Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, Humanitas, București, 2023, pp. 271–272.

3. Citate din F.M. Dostoievski, *Însemnări din subterană*, trad. și note de Emil Iordache, Polirom, Iași, 2012.

subteranelor minții, unde conștiința roade neîncetat țesătura realității. Să fi fost filozoful din vârf de munte, cel totdeauna bucuros de oaspeți, atât de doritor de vorbă și sporovăială, care abia aștepta un prilej de discuta „idei“, un om al subteranei, opusul aceluia sau un alt chip al lui?

Personajul lui Dostoievski li se confesează cititorilor într-un monolog autoironic despre desfătarea disperării. Această stare a spiritului se ivea, mărturisește el, din „boala adevărată, deplină“ de a fi prea lucid, de a avea o conștiință prea vie care despică întâmplările cu tăișul tuturor ipotezelor, îndoielilor și fantasmelor. Funcționarul se arată a fi un hermeneut camuflat într-un sărman conțopist și e, precum Noica, și cititor al lui Kant. Contemplându-și existența anostă în lumina *Observațiilor despre simțul frumosului și sublimului* ale lui Kant, mărturisește că i-ar plăcea să evadeze în „frumos și sublim“...

Luciditatea, „boala“ de care suferă antieroul lui Dostoievski, are drept consecință eterna ezitare și amânare a oricărei acțiuni, instalarea în reflecție solitară, lesne asociată inerției și neimplicării. El nu e un om ieșit „din sânul naturii“, ca alții, ci antiteza unui om normal: e ivit din „retortă“, dintr-un efort de (auto)creație nenatural, dar „cedează uneori atât de mult în fața antitezei sale, încât singur, în pofida întregii sale conștiințe îndârjite, el e de bună-credință și se socoate a fi un șoarece, nu om“. În loc să treacă la acțiune, „șoarecelui nu-i rămâne decât să dea a lehamite din labă, cu un zâmbet de dispreț prefăcut, pe care nici el nu și-l ia în serios, și să se furișeze în gaura lui“. Șoarecele conștiinței înregistrează și reține, în schimb, tot ce pățește personajul de-a lungul vieții, și „pe patul de moarte fiind, iar își va aduce aminte totul, cu dobânda adunată între timp“. Ei bine, reflectează el, „tocmai în această rece, dezgustătoare semidisperare, semicredință, în această autoînmormântare de viu, de amărăciune, în subterană, pentru patruzeci de ani, în impasul intens creat și totuși

îndoielnic, în toată această otravă a dorințelor nesatisfăcute, pătrunse în ființă, în această febră a ezitărilor, în deciziile luate pe vecie și în căințele ce revin pentru câteva clipe – în toate acestea constă elixirul acelei bizare desfătări“ despre care le vorbește cititorilor și despre care ar fi putut să dea mărturie și bătrânul de la Păltiniș.

Povestea lui Noica e povestea unui astfel de om, care trăiește în mintea lui, delectându-se în infinitul posibilului, un om al contradicțiilor irezolvabile, cultivate anume. Se îndeletnicește cu deconstrucția și reconstruirea realității, făcând „saltul“ în dimensiunea unui alt mod de înțelegere a lumii. E un demers vrednic de Descartes, va fi gândit el în tinerețe, care, „după ce a refuzat succesiv toate realitățile, a trebuit să le reconstruiască global în realitatea sistemului său“. Constantin Noica îi va împrumuta metoda: „Când ne vom decide să gândim va trebui să procedăm la fel, să anulăm și să reconstruim, sistematic, logic. Și rezultatele acestui exercițiu de gândire, sistemul propus de inteligență și extins până la ultimele posibilități ale mintalului, noi cutezăm a le numi – răsturnând o accepțiune curentă și dându-i o semnificație mai gravă – logică“¹.

Cu acest om din subterana Păltinișului în minte, lectura lui Descartes, precum și a nuvelei lui Dostoievski sunt stranii și tulburătoare. Șoarecele ca întruchipare a conștiinței stă pitit în labirintul unei vieți pentru care „isprava“ minții e totdeauna mai de preț decât trăirea nemijlocită și o distorsionează înapoi. Nu e doar mai importantă, ci și salvatoare în cele mai grele încercări ale destinului. Cine este, așadar, acest gânditor secătuit de prea multă luciditate, ros de șoarecele conștiinței și care își travestește chinul într-o punere în scenă filozofico-literară?

---

1. Vezi articolul „Logica națională“, în *Echilibrul spiritual. Studii și eseuri, 1929-1947*, ed. îngrijită de Marin Diaconu, Humanitas, București, 1998.

Rădăcini balcanice, vis aristocratic

În timpul unei călătorii pe Dunăre, pe la 1840, privind de pe puntea vasului cu aburi la o cetate de pe malul bulgar, Hans Christian Andersen își închipuie viața localnicilor ca pe un *dolce far niente* oriental și scrie visător în jurnal: „E Șiștova! Deasupra țărmlui se înălțau falnice zidurile unei cetățui, turci cu narghilele se întindeau pe verandele de lemn și priveau nepăsători la dâra vaporului cu aburi, trecătoare ca fumul pipei lor”¹.

Cu câteva decenii în urmă, cetatea, aflată sub administrație otomană, fusese prădată și incendiată în urma războaielor ruso-turce. Valuri de refugiați au trecut atunci Dunărea pe malul românesc și s-au stabilit în târguri apropiate, la Zimnicea și Mavrodin. Printre ei se numără și urmașii unui ceaprazar bulgar sau macedonean, Nicolae Cazas, care se îndeletnicea cu croitoria de chipie, găitane, pasmanterii și alte decorații pentru uniformele armatei otomane. Numele i-ar fi venit chiar de la turcescul *cazaslıc*, ceaprazar. Odată așezați în Țara Românească, urmașii lui își iau numele de Casassovici.

---

1. H.C. Andersen, *Bazarul unui poet. Memorii de călătorie în Germania, Italia, Grecia, Orient și țările dunărene, 1840-1841*, trad. din daneză și note de Grete Tartler și Ana-Stanca Tabarasi-Hoffmann, pref. Grete Tartler, Humanitas, București, 2021, p. 335.

Cu ei trece Dunărea, tot de la Șiștov, familia unui Ilie Dogaru, care, după nume, e meșter de butoaie și putini, și a soției lui, Anica, numită „baba Noica“. „Baba“ nu înseamnă neapărat că e o femeie în vârstă, ci, mai curând, că e mătușa unui puști care încă nu-i poate pronunța corect numele. „Baba Noica“, mătușa Anica, nu are copii și îl înfiază pe unul dintre copiii surorii ei. Îl cheamă Ghencu, adică Gheorghe. Din prenumele mătușii lui se trage mai apoi numele de familie Noica al unui întreg clan, începând cu Iacovache Noica, unicul fiu al acestui Ghencu.

„Naționalitatea noastră de români“, scrie, în cronica familiei, Haralambie Casassovici, bunicul matern al lui Constantin Noica, „nu datează decât de la 1830, când, în timpul Regulamentului Organic întocmit de Divanul ad-hoc, tatăl meu și toți ai familiei sale au optat pentru cetățenia română și au devenit, ei și urmașii lor, români“¹. Tot atunci va fi primit naturalizarea și familia lui Ghencu Noica, fiul adoptiv al dogarului din Șiștov.

Peste zece ani de la împământenirea lor, în călătoria lui pe Dunăre, mutându-și privirea de pe malul bulgar spre cel românesc, Andersen observă că priveliștea nu e la fel de îmbietoare. Acolo, o epidemie de holeră amuțește zvonul vieții: „un oraș valah, cu casele de chirpici și clădirea lungă, ucigător de tăcută, a carantinei. Zimnicea! Numele tău îl notăm, și totuși te dăm uitării“, scrie el.²

S-ar putea ca epidemia de holeră să fi fost motivul pentru care refugiații de la Șiștov – oameni harnici și întreprinzători, chitiți să încropească afaceri și să facă avere – părăsesc Zimnicea și Mavrodinul, participând activ la întemeierea unei noi localități, pe valea râului Vedeia.

1. Pentru citatele referitoare la originile familiei Casassovici, vezi Dan Casassovici, *Familia Casassovici, 1810–1976. Cinci generații în România*, Vremea, București, 2014.

2. H.C. Andersen, *op. cit.*, p. 335.